

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

ELMİ İNKİŞAF: UĞURLAR VƏ ÇAĞIRIŞLAR

**GƏNC TƏDQİQATÇILARIN II RESPUBLİKA ELMİ
KONFRANSININ MATERİALLARI**

I CİLD

*Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Şurasının
29 noyabr 2024-cü il tarixli qərarı ilə çapa
təvsiyyə olunmuşdur (Protokol № 04)*

BAŞ REDAKTOR

Elbrus İsayev – *Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru*

REDAKSIYA HEYƏTİ

Elsevər Əsədov- Elm və innovasiya məsələləri üzrə prorektor, sədr müavini

Çapay Quliyev- Naxçıvan Dövlət Universiteti Magistratura və doktorantura mərkəzinin direktoru, məsul şəxs

Asəf Əliyev - Magistratura və doktorantura mərkəzi direktor müavini, üzv

Sevinc Quliyeva- Texnoloji transfer və innovasiyalar sektorunun müdiri, üzv

Taleh Xəlilov- “Pedaqogika və psixologiya” kafedrasının müdiri, üzv

Hüseyn Əsgərli - İnformasiya Texnologiyaları şöbəsinin müdiri,üzv

Səfəralı Abdullayev - Maliyyə şöbəsinin müdiri, üzv

Məhəmmədli Məmmədli- Nəşriyyatın direktoru, üzv

Ceyhun Kəngərli - Təsərrüfat və xidmət şöbəsinin müdiri,üzv

Kifayət Mahmudova- Media və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin müdiri,üzv

Təbrizə Bağirova - Magistratura və doktorantura mərkəzi direktor müavini, üzv

Zamin Babazadə Elmi fəaliyyətin təşkili və təhlili şöbəsi,üzv

Gülsüm Kərimova Elmi fəaliyyətin təşkili və təhlili şöbəsi,üzv

Yusif Mirzəzadə Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədri, üzv

“Elmi inkişaf: uğurlar və çağırışlar”

Gənc tədqiqatçıların II Respublika elmi konfransının materialları

3-4 aprel 2025-ci il. Naxçıvan Dövlət Universitetinin Nəşriyyatı, 2025, 1161 səh.

Gənc tədqiqatçıların II Respublika elmi konfransının materiallarında beynəlxalq münasibətlər, hüquq və fəlsəfə, ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik, fizika-riyaziyyat, yeni informasiya texnologiyaları, metodika, pedaqogika-psixologiya, ictimai elmlər, sənətşünaslıq, tarix, texniki elmlər, təbiət elmləri istiqamətlərində aparılmış elmi tədqiqatların nəticələri öz əksini tapmışdır. Yüzlərlə nəzəri və praktik tədqiqatın nəticələrindən ibarət və yeni nəsil milli düşüncənin uğurlarını əks etdirən konfrans materialları elmi ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuşdur.

İNGİLİS DİLİNDƏ ASPEKT KATEQORİYASI: STRUKTUR, FUNKSİYALAR VƏ LİNGVİSTİK ŞƏRH

Əminə SƏFƏRZADƏ
amina.safarzade@mail.ru
Azərbaycan Dillər Universiteti

Xülasə

Bu məqalədə ingilis dilində aspektin qrammatik kateqoriyası, onun strukturu, funksiyaları və ifadə vasitələri təhlil edilir. Əsas aspektual formalar (Simple, Continuous, Perfect, Perfect Continuous), onların semantik məzmunu və funksional xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Xüsusi diqqət aspekt və zaman kateqoriyalarının qarşılıqlı əlaqəsinə, eləcə də aspektual-zaman korrelyasiyalarına yönəldilir. İngilis dilçiliyində aspektual anlayışın təhlilinə dair nəzəri yanaşmalar və onların ingilis dilinin xarici dil kimi tədrisinə təsiri müzakirə edilir. Aspektual formanın seçilməsinə kontekstin təsiri, eləcə də aspektual neytrallaşma halları araşdırılır. Aspektual formaların daha dərinədən öyrənilməsinin ingilis dilinin öyrənilməsi və tədrisində bacarıqların təkmilləşdirilməsinə kömək edəcəyi gözlənilir. Məqalədə, həmçinin, aspektual formaların istifadəsi zamanı tez-tez qarşılaşılan səhvlər və onların qarşısını almaq yolları nəzərdən keçirilir. Bu tədqiqat ingilisdilli ölkələrdə və digər regionlarda bu kateqoriyanın daha dərin mənimsənilməsinə töhfə vermək məqsədini daşıyır.

Açar sözlər: *aspekt, temporalıq, perfektivlik, davamlılıq, aspektual korrelyasiya*

Giriş

Aspektualıq ingilis qrammatikasının əsas kateqoriyalarından biridir və hərəkətin zamandakı təqdim olunma tərzini müəyyən edir. Bir çox hind-Avropa dillərindən fərqli olaraq, burada aspekt morfoloji yolla ifadə olunmur, əksinə, sintetik və analitik vasitələrlə ötürülür. Bu da onun mürəkkəbliyini və variasiyasını artırır [Comrie, 1985, s. 56]. İngilis dilində aspektual formaların tətbiqi hərəkətin zamansal və prosesual xüsusiyyətlərinin müxtəlifliyini əks etdirir ki, bu da mənanın dəqiq çatdırılması üçün vacibdir.

Aspekt problemi, xüsusilə, ingilis dilinin xarici dil kimi tədrisində aktualdır, çünki formanın düzgün seçilməsi həm savadlı danışq, həm də səlis nitq üçün əsas şərtədir. İngilis dilinin qrammatik aspektlərinin hər birini bilmək və düzgün istifadə etmək dili yüksək səviyyədə mənimsəmək üçün vacibdir. Aspektual sistemin mürəkkəbliyi dil öyrənənlərdən diqqət və müxtəlif aspektual formalar arasındakı incə fərqləri dərk etməyi tələb edir.

1. Aspekt kateqoriyasının tərfi və funksiyaları

İngilis dilində aspekt hərəkətin icra tərzini ifadə edir və dörd əsas formaya bölünür:

- Simple (Sadə aspekt) – hərəkətin daxili strukturunu göstərmədən onu ümumi şəkildə ifadə edir: *He writes articles.*

- Continuous (Davamlı aspekt) – hərəkətin prosesual xarakterini vurğulayır: *He is writing an article now.*

- Perfect (Perfekt aspekt) – hərəkətin tamamlanmasını və nəticənin indiki və ya keçmiş zamandakı aktuallığını bildirir:

He has written the article.

- Perfect Continuous (Perfekt-davamlı aspekt) – həm perfektin, həm də davamlılığın xüsusiyyətlərini birləşdirir:

He has been writing the article for two hours [Quirk et al, s. 187].

Bu formalar mürəkkəb qarşılıqlı əlaqələr sistemini yaradır. Aspektual formanı seçmək kontekstdən, zaman perspektivindən və ifadənin məqsədindən asılıdır.

2. Aspekt və zaman kateqoriyalarının qarşılıqlı əlaqəsi

İngilis dilində aspektual formalar zaman formaları ilə sıx bağlıdır.

Məsələn:

• *He had written the article before she arrived* cümləsində perfektin bir hərəkətin digəri ilə müqayisədə əvvəl baş verdiyini ifadə etməsi müşahidə edilir.

• *He was writing an article when she called* cümləsi isə iki hərəkətin eyni anda baş verdiyini göstərir [Leech, s. 94].

Aspekt və zaman kompleks bir korrelyasiya sistemini yaradır:

• Past Simple və Present Perfect təkcə zaman baxımından deyil, aspektual xüsusiyyətlərinə görə də fərqlənir:

I wrote a book vs. I have written a book.

• Davamlı aspekt bəzi statik fellərlə işlənir:

I am knowing this fact – qeyri-qrammatik ifadədir.

3. Aspektual analizə nəzəri yanaşmalar

Aspekt kateqoriyasının izahında bir neçə əsas yanaşma mövcuddur:

• Funksional-semantik yanaşma [Comrie, 1976] aspekti hadisənin gedişinə danışanın münasibətini ifadə edən universal kateqoriya kimi nəzərdən keçirir.

• Generativ yanaşma [Chomsky] aspekti sintaktik strukturlar çərçivəsində analiz edir, burada perfekt və davamlılıq ayrıca funksional proyeksiyalar kimi qəbul edilir.

• Koqnitiv yanaşma [Langacker] aspektuallığı konseptual strukturlar vasitəsilə araşdırır və danışanın zaman münasibətlərini necə şərh etdiyinə diqqət yetirir [Langacker, s. 115].

4. Kontekstual amillərin aspektual forma seçiminə təsiri

Aspektual formanın seçimi bir neçə amildən asılıdır:

• Pragmatik kontekst:

She is always losing her keys! (emosional vurğu ilə davamlı aspekt).

• Modal fellərlə kombinasiya:

He must have been working all night (keçmişdə uzun müddət davam etmiş hərəkətin ehtimalını bildirir).

• Qrammatik mühit:

Zaman markerləri (*for two hours, since 1990, just*) aspektual formaların istifadəsini müəyyənləşdirir [Swan, s. 276].

5. Aspektual neytrallaşma halları

Bəzi kontekstlərdə aspektlər arasındakı fərqlər silinir. Məsələn, ingilis dilinin Amerika variantında Present Perfect tez-tez Past Simple ilə əvəz edilir:

Did you eat yet? əvəzinə *Have you eaten yet?* [Biber, s. 341].

Nəticə

İngilis dilində aspekt kateqoriyası mürəkkəb, çoxkomponentli bir sistemdir və zaman formaları, pragmatika və ifadənin semantikasi ilə sıx qarşılıqlı əlaqədədir. Aspektual anlayışın nəzəri təhlili ingilis dilinin strukturunu daha yaxşı anlamağa və onun xarici dil kimi tədrisində praktik əhəmiyyətə malik olmağa kömək edir.

Aspektual konstruksiyaların dərinədən mənimsənilməsi yalnız qrammatik baxımdan düzgün cümlələr qurmağa deyil, həm də danışanın niyyətini və zaman münasibətlərini dəqiq ifadə etməyə imkan yaradır. Aspektual fərqlərin başa düşülməsi ingilis nitqinin incəliklərini daha yaxşı qavramağa kömək edir ki, bu da dili yüksək səviyyədə öyrənənlər üçün xüsusilə vacibdir.

Aspekt qrammatikanın ayrılmaz bir hissəsidir və onun düzgün istifadəsini inkişaf etdirmək ünsiyyətdə dəqiqliyi və adekvatlığı təmin etmək baxımından son dərəcə əhəmiyyətlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aarts B. English Syntax and Argumentation. – Palgrave Macmillan, 2018.
2. Biber D., Conrad S., Leech G. Longman Student Grammar of Spoken and Written English. – Pearson, 2002.
3. Chomsky N. The Minimalist Program. – MIT Press, 1995.
4. Comrie B. Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. – Cambridge University Press, 1976.
5. Comrie B. Tense. – Cambridge University Press, 1985.
6. Huddleston R., Pullum G. The Cambridge Grammar of the English Language. – Cambridge University Press, 2002.
7. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. – Stanford University Press, 1987.
8. Leech G. Meaning and the English Verb. – Routledge, 2004.
9. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – Longman, 1985.
10. Swan M. Practical English Usage. – Oxford University Press, 2005.

SUMMARY

This article analyzes the grammatical category of aspect in the English language, its structure, functions, and means of expression. The main aspectual forms (Simple, Continuous, Perfect, Perfect Continuous) are examined in terms of their semantic content and functional characteristics. Special attention is paid to the interaction between aspect and tense, as well as aspectual-temporal correlations. Theoretical approaches to the analysis of aspect in English linguistics and their impact on teaching English as a foreign language are discussed. The influence of context on the choice of aspectual form and cases of aspectual neutralization are also analyzed. It is expected that a deeper understanding of aspectual forms will improve skills both in learning and teaching English. The article also addresses common errors arising from the use of aspectual forms and suggests ways to prevent them. This work aims to contribute to a deeper understanding of this category both within English-speaking countries and beyond.

Keywords: *aspect, temporality, perfectivity, duration, aspectual correlation*